

NİTELİKSEL ARAŞTIRMA

Prof. Dr. Özlem Cankurtaran

- Sosyal bilimcilerin amacı insan davranışlarının birçok yönünü anlamak, toplumsal örüntüleri anlamlandırabilmektir.

ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ

- Pozitivist Paradigma: Nicel Araştırma/Tümdengelim
- Yorumsamacı Paradigma: Nitel Araştırma/Tümevarım
- Pragmatik Yaklaşım: Nicel ve Nitel Yöntemler Birlikte

- Pozitivist yaklaşıma göre sosyal dünya bizim dışımızda gözlemlenebilir, düzenli yapısı olan ve bu düzenlilikleri keşfedilebilir bir dünyadır.
- Olgusal olarak gözlemlenebilen bir dünya bilim insanlarınca açıklanabilir ve tahmin edilebilir.

- Pozitivist araştırmacı uzak mesafeli ve dışarıdan bir duruşu olması beklenen bir tutum benimser.
- Nitel araştırma yapmak araştırılan konuya içerden bakışın, eleştirel duruşun ve mümkün olduğunca yakın etkileşimin ideal kabul edildiği fenomenolojik ve eleştirel araştırmacı rolünü gerektirir.

- Yorumsamacı görüş yaşayan insan deneyimlerini tanımlamak ve az sayıda insanla yoğun bir biçimde görüşerek ilişkiler geliştirmek böylece sosyal olarak inşa edilen gerçekliğin insanlar arası ağlarını anlatabilmeyi amaçlar.

- Pozitivizmin deneyim öznellik ve şahsilikler temelinde oluşan sosyal örüntüleri daha çok bir “form” ve homojen bir bütünlük olarak görür.
- Yorumsamacı okul öznellikler, değerler, inançlar, idealler ve fikirlere verdiği önemle dışarıda aynı örüntüleri kolayca duyularla gözlemlenemeyen bir yapıda değerlendirmektedir.

- Pozitivist yaklaşım objektif, tarafsız ve gerçekliğin temsil edilebilir bir örneklem grubu üzerinden ölçümlere sayılara dayalı nedensel açıklamalara dayanır.
- Yorumsamacı bakış subjektif, kendi rolünün bilincinde ve kişisel deneyim ve duyguların araştırmacıyı “taraf” yapacağı gerçekliğin ancak bireylerin kendi ifadelerindeki deneyim paylaşımlarıyla kavranabileceğini varsayar.

NİTEL VERİNİN OLUŞTURULMASI

- Katılımlı gözlem,
- Derinlemesine görüşme,
- Odak grup tartışmaları,
- Yaşam anlatıları gibi gerçeği temsil ettiği öne sürülen büyük örneklem gruplarından ziyade daha mikro çalışırlar.

VERİ OLUŞTURMA

Nitel araştırmada veri oluşturmak için;

- Yapılandırılmış görüşme,
- Yapılandırılmamış görüşme,
- Yarı yapılandırılmış görüşme.

VERİ OLUŞTURMA ARAÇLARI: YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME

- Yapılandırılmış görüşmede hazırlanan aynı sorular her görüşülen kişiye sorulur. Bu durum ise kişiler arası karşılaştırma yapabilmeye imkan tanır.
- Açık uçlu sorulardan oluşur.

YAPILANDIRILMAMIŞ GÖRÜŞME

- Araştırmacı ve araştırmaya katılan kişi arasındaki etkileşimin doğal akışı içinde, kendiliğinden oluşan sorulara dayanır.
- Deneyimli araştırmacılar kullanabilir.
- Görüşme soruları zaman içinde değişebilir.
- Araştırmacının uzun süre alanda kalabildiği durumlarda uygundur.

YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME

- Görüşme sürecinde ortaya çıkarılması planlanan veriler için oluşturulan soru veya başlıkların çıkarılması ile görüşmede kullanılacak rehber form düzenlenir.
- Bu form herhangi bir yapılandırılmış biçimden çok, kelimelerin ve soruların sırasının her görüşülen için değiştiği esnek bir rehber formdur.
- Bu formla görüşülen konu ve sorunlara odaklanmak mümkün olurken aynı zamanda bireysel yaklaşımları, bakış açılarını ve deneyimleri elde edebilmek de mümkün olur.

VERİLERİN DOĞRULUĞU

- Veri oluşturmada çoklu teknikler ve kaynaklar kullanımı verilerin doğruluğunun güçlendirilmesi için tercih edilmektedir. Triangulation denilen çoklu kombinasyonlar dört ayrı tipte olabilmektedir.
 - Veri kaynaklarında kombinasyonlar
 - Farklı araştırmacılar arasında kombinasyonlar
 - Aynı veri seti üzerinde yaklaşım ve bakış açılarında kombinasyonlar
 - Yöntemde kombinasyonlar

GÖRÜŞMEDEKİ ADIMLAR

- 1) Görüşme hazırlığı
- 2) Kayıt yönteminin seçimi
- 3) Görüşmenin yürütülmesi
- 4) Görüşme hakkında araştırmacının düşüncelerini ortaya koyması
- 5) Görüşmenin tamamlanması

GÖRÜŞMEYE HAZIRLIK

Araştırmacının Kendini Hazırlaması:

- Geçilen birinci aşama sayesinde bir araştırmacı bu aşamaya geldiğinde ne bilmek istediğini, kiminle görüşme yapması gerektiğini, görüşmeyi nasıl yürüteceğini ve ne tip bir görüşme biçimini seçeceğini bilmektedir.
- Bu aşamada araştırmacının farkında olması gereken en önemli nokta görüşmenin sadece insanlardan bilgi edinme süreci olarak görülemeyeceğidir. Daha ziyade bu süreç katılımcı ile araştırmacı arasında bir araştırma işbirliği olarak algılanmalıdır.
- Bununla birlikte araştırmacı kendini yoğun bir süreç için hazırlamalıdır. Literatürde de not edildiği üzere bu süreç sıklıkla uygunsuz durumlar içeren, fiziksel olarak araştırmacıları yıpratacak süreçlerin yaşanacağı bir süreç olacaktır.

GÖRÜŞMEYE HAZIRLIK

- Araştırma sürecinin başından itibaren kişisel bir not defterine sahip olma özellikle bu bölümde faydalı olacaktır. Zira görüşme sırasında alınan notlar daha sonra görüşmenin değerlendirilmesinde ve kavranmasında fazlasıyla faydalı olacaktır.
- Diğer bir nokta araştırmacının ön yargılarından ve varsayımlarından sıyrılması “dönüm noktası” olarak anılmaktadır. Araştırmacının görüşmeyi gerçekleştirmeden önce “dönüm noktası”na ulaşması oldukça önemlidir zira böylece katılımcıya kendi görüşlerini empoze etmekten çalışmasını kurtarmış olur.

ARAŞTIRMADA İZLENECEK YOLA HAZIRLIK

- Eğer araştırmacı ortak bir şeyi paylaşmış bir insan grubunun deneyimleri hakkında bilgi edinmek istiyorsa bir örneklem ile çalışması yerinde olacaktır.
- Ancak araştırmacı bir durum ya da konu hakkında bir şey öğrenmek peşinde ise alanın uzmanları ya da meselenin doğrudan muhatapları ile görüşmeyi tercih etmelidir.
- Ancak pek çok durumda derinlemesine bir kavrayış sağlamak için her iki tür grupta da görüşmeler gerçekleştirmek yerinde olacaktır.
- Araştırmanızda “kilit kişiler” de önemli bir role sahiptir. Zira bu kişiler size görüşmek istediğiniz ya da görüşmenizin uygun olacağı kişilere ulaşım imkanı sağlar. Bununla birlikte bu kişiler araştırmanızın yönünü de belirleyebilecek kapasiteye sahip olmaları dolayısıyla önemsenmelidir.

KATILIMCININ HAZIRLANMASI

- Katılımcının işbirliğinin edinilmesi için mektup ya da telefon konuşması uygun iki yol olarak karşımızda durmaktadır.
- Eğer bir telefon görüşmesi ile ilk irtibat sağlanacaksa bunu çalışma ve araştırmacı hakkında bilgileri içeren bir mektubun takip etmesi uygun olacaktır.
- Eğer bir mektup ile ilk temas sağlanacaksa bunu da bir telefon konuşmasının takip etmesi uygundur.
- Hangi yöntemin ilk tercih olduğu fark etmeksizin araştırmacının amacı katılımcı adayına açıkça anlatılmalıdır.
- Ek olarak, araştırmacının kimliği, araştırmacının katılımcı adayın bilgilerini nereden edindiği, neden katılımcı olması istendiği de açıkça beyan edilmelidir.
- Yine katılımcıya ne tür sorular sorulacağı, görüşmenin nerede gerçekleşeceği, ne kadar süreceği ve ne şekilde kayıt altına alınacağı da açıkça anlatılmalıdır.

KAYIT YÖNTEMİNİN SEÇİMİ

Kayıt Cihazı

- Öncelikle belirtilmelidir ki kayıt cihazının varlığı dikkat dağıtıcı olabilir veya katılımcının kendisini açıkça ifade etmesi önünde katılımcı tarafından engel olarak algılanabilir.
- Fakat yine örneğin video kaydı yapıldığında katılımcının sözel olmayan ifade şekilleri de gözlemlenebilir hale gelir.
- Ayrıca araştırmacı açısından bu tip cihazların varlığı araştırmacının da kendini gözlemlemesi ve geliştirmesi yönünde fayda sağlayabilir.
- Eğer nitel araştırma mülakatında araştırmacı deneyimsiz ise kaset kayıt biçimlerinin her biri özellikle fayda sağlayacaktır zira araştırmacılar böylece tüm dikkatlerini katılımcıya ve görüşmeye ayırabilirler.
- Son olarak eğer araştırmada doğrudan alıntılama sıklıkla başvurulacak bir yöntem olarak belirlenmişse kayıt almak özellikle önemlidir. Bununla birlikte araştırmacı yeterli para ve zamana sahipse, tüm kayıtları yazıya dökmesi araştırmacının faydasına olacaktır.

KAYIT YÖNTEMİNİN SEÇİMİ

Mülakat Esnasında Not Tutulması

- Pek çok araştırmacıya göre not tutmak kaset kayıt biçimlerinden birine eşlik etmelidir. Çünkü bu perspektife göre tutulan notlar destekleyici niteliktedir ve özellikle yaşanabilecek mekanik aksaklıklara karşın bir sigortadır.
- Araştırmacılar tarafından es geçilmemesi gereken diğer bir husus ise not almanın katılımcılar tarafından hoş görülme ihtimalidir. Dolayısıyla eğer araştırmacı katılımcıdan bu tür bir izlenim edinirse, not alımı görüşme ertesine ertelenmelidir.
- Son olarak eğer görüşme iki kişi tarafından gerçekleştiriliyorsa görüşmeyi yapanlardan biri not alırken bir diğeri de görüşmenin yürütülmesi görevini üstlenebilir.

KAYIT YÖNTEMİNİN SEÇİMİ

Mülakatın Ardından Not Alınması

- Kayıt altına alma ile ilgili bir diğer yöntem görüşme gerçekleştikten sonra not almaktır. Ancak bu yöntemin en önemli dezavantajı bir saatlik bir görüşmenin ardından not alma sürecinin 3-4 saat süre alacak olmasıdır.
- Bu yöntemin uygulanmasında araştırmacılar tarafından takip edilen yöntem iki kolon halinde not alınması yönündedir. İlk kolona ihtiyaç olduğunda hatırlatma sağlanacak anahtar kelimelerin ya da sembollerin not alınması esastır. Diğer bir kolon ise yorumların ve gözlemlerin not edilmesi için kullanılabilir.

Not alınması yönünde Neumann (1994) tavsiyeleri şu şekildedir:

- Mümkün olan en kısa zamanda notların kaydedilmesi ve mümkün olduğunca kayıt süreci tamamlanmadan başkaları ile görüşülmemesi
- Her bir not alım sürecinden önce yeni bir sayfaya geçilmesi tarihin ve zamanın kayıt altına alınması
- Anahtar kelimeler ve semboller hatırlatıcı olarak kullanılmalıdır.
- Zamanla yeni ekleme yapma ihtiyacının ortaya çıkmasına karşın büyük boşluklarla not alınmalıdır
- Önemli durumlar ne kadar sürdükleri de belirtilerek kayıt altına alınmalıdır.

- Tutulan notlar olabildiğince kapsayıcı, net ve açık olmalıdır.
- Sıklıkla paragraf ve tırnak işaretlerine başvurulmalıdır.
- Kısa konuşmalar ve önemsiz görünen rutinler de mutlaka kayıt altına alınmalıdır. Zira araştırma ilerledikçe bunlar önemli hale gelebilir.
- Yazım ve imla hatalarını göz ardı ederek not tutulmalıdır.
- Not tutmak ve kayıt altına almak birbirine eşlik eden süreçler olmalıdır.

- Grafikler, diyagramlar sıklıkla kullanılmalıdır.
- Not alırken kendi kelimelerinizi kullanın ve duygusal, kişisel fikirlerinizi de mutlaka kayıt altına alın.
- Aşırı özet cümlelerden kaçının
- Notlarınızı sık sık tekrar gözden geçirin
- Notlarınızı mutlaka kopyalayın.

GÖRÜŞMENİN YÜRÜTÜLMESİ

Bu bağlamda iki önemli noktadan bahsedilebilir.

- 1) İlişkinin kurulması,
- 2) Güvenin tesis edilmesi.

Weiss (1994) katılımcı ile araştırmacının arasındaki ilişkinin şöyle olması gerektiğini savunur;

- Katılımcı ve araştırmacı bilgi üretmek için birlikte çalışmalıdır.
- Araştırmacı çalışılacak alanı açıkça tanımlamalı ve katılımcı da bahsi geçen alana dair açıkça bilgi sağlamalıdır.
- Araştırmacı tarafından sorulan sorular doğrudan araştırmanın amacına hizmet etmelidir.
- Araştırmacı katılımcının dürüstlüğü konusunda katılımcıya saygı duymalıdır.
- Araştırmacı katılımcının görüşmeye katılması dolayısıyla zarar görmesini önlemelidir.
- İlişkinin bu şekilde olması gerektiği vurgulanırken, güvenin tesisi konusunda önemli olan ise katılımcıya her türlü bilginin açıklıkla beyan edilmesine bağlıdır.

GÖRÜŞMENİN TAMAMLANMASI

- Görüşmenin sonlandırılması görüşme hakkında açık bir özet sunarak gerçekleştirilebilir. Yine bu süreç elde edilen bilginin çalışma ile nasıl uyum gösterdiğinin anlatılmasıyla ve gizlilik hakkındaki etik meselelerin tekrar gözden geçirilmesi ile de gerçekleştirilebilir.
- Bir görüşme sonlandırılırken bir sonraki görüşme için de gerekli ayarlamalar yapılmalıdır. Ek olarak katılımcıya görüşme süreci hakkında görüşlerini beyan etmesi için de süre verilebilir.
- Ayrıca araştırmacı mutlaka katılımcıya zaman ayırdığı için teşekkür etmelidir.

GÖRÜŞMEDE KULLANILACAK SORULARIN ÖZELLİKLERİ

- Öncelikle görüşülene bir anlam ifade edecek soruların hazırlanması gerekmektedir.
- Görüşülecek kişilerin deneyimleri koşulları ve faaliyetlerine uygun soruların hazırlanması, görüşülecek kişilerin ihtiyaç ve haklarına duyarlı soruların seçilmesi, görüşülenlerle bir etkileşim ortamı yaratacak ve bu ortamın doğal akışı içinde gelişmesine imkan yaratacak soruların hazırlanması gereklidir.
- Soruların sırası, sayısı, neleri kapsayacağı, istenilen ayrıntılı bilgiye bu bilgiyi sağlayacak olan ayrıntının ne kadar olması gerektiğine ve istenilen değişik boyutlardaki bilgiye göre düzenlenişe ve görüşme süresinin makul bir uzunlukta planlanmasına bağlıdır.

SORULARIN SIRASI NASIL OLUŞTURULMALIDIR?

- Görüşmeye şimdiye ilişkin sorular ile başlanması geçmiş ve geleceğe yönelik sorulara göre daha kolaylaştırıcı olması nedeniyle tercih edilir.
- Şimdiye ilişkin davranışlar deneyimler ve faaliyetleri anlatmak onlar hakkında konuşmak ve görüşülen kişiye daha kolay gelmektedir.
- Geleceğe yönelik sorular spekülasyonlar içerir ve daha az güvenilirirdir.
- Demografik sorular genellikle sıkıcıdır. Bu soruları minimumda tutmak görüşülen kişinin sürece katılabilmesine etki eder.
- Bilgi ve beceri soruları belirli bir çerçevede sorulmalıdır. Görüşüleni rahatsız edebilir.
- Deneyim ve etkinliklerini öğrendiğimiz kişilere fikir ve duygu-inanç soruları sormak biraz daha kolaylaşır. Bir bağlam oluşturulmuştur.

SORULARIN SORULUŞ BIÇİMİNDE NELERE DİKKAT EDİLMELİDİR?

- Soruların kapsadığı alanlar kadar soruluş biçimleri de çok önemlidir.
- Kişiyi kendini rahatsız, cahil, işe yaramaz ve her şeyi birbirine karıştıran birisi olarak düşündürmeyen konuya odaklanan açık ifade ile sorulmuş sorular görüşme sürecinin devamını mümkün kılar.
- Nitel değerlendirme için iyi soru biçimi açık uçludur. Soruların basit açık ve duyarlı anlaşılabilir olması esastır.
- Herkesçe anlaşılır olduğunu görüşmeci alanda gerçekleştireceği deneme görüşmelerle sağlayabilir.
- Derinlemesine mülakat ile görüşmeci kişiler belirli bir konudaki düşüncelerini duygularını ve deneyimlerini anlatırken hangi boyutları ve temaları kelimeleri sembolleri imajları seçmekte ve bunları nasıl kullanmaktadır sorularını kendi kendisine sormalıdır.

ETİK SORUNLAR

Derinlemesine Görüşmede Etik Sorunlar

- Öncelikle gerçekleştirilen görüşmenin genel araştırma etiğine etik kurallara ne kadar uyduğuna, hangi temelde etik olmayan davranışların ortaya çıktığına görüşme tarz pratiğinin kimin için kabul edilir ya da kabul edilemez oluşuna ne sorduğumuza, nasıl sorduğumuza, nelerin söylenebilmesi için imkan tanındığına, kimin onay ve rızasını nasıl aldığımıza bilgilendirilmiş rıza elde ettiğimizden nasıl emin olduğumuza ve her biri konusunda açık net bir yaklaşımımız olduğuna bağlıdır.

Neler nasıl sorulmalı?

Ne sorulduğu başka sorularla bağılı olarak önem kazanmaktadır.

- Görüştüğümüz kişinin anlayacağı sorular, cevap vermek istemeyeceği çok özel sorular soruyor muyuz?
- Kişisel hayatlarındaki hatalar, legal olmayan faaliyetler, yaşadıkları travmalar gibi konularda sorular soruyor muyuz?
- Ayrıca nasıl sorduğumuz da önemlidir: kafa karıştıracak cinsten sorulardan uzak durulmalı, bizi uzman gibi algılayabilecekleri soru biçimlerinden kaçınmalı görüşülen kişinin kendini iyi ifade edebilmesi , görüşülen kişinin görüşmeciye güven duyması ilişkilerin düzenlenmesi gerekir.

Onay ve Rıza Konusunda Nelere Dikkat Edilmelidir?

- Görüşme yapılması planlanan kişilerden rıza izin istemek ilk koşuldur. Görüşmeye katılma onayı vermek, verinin kullanımına rıza göstermek, kişileri bilgilendirerek alınan onay ve rızanın önemi araştırma etiği açısından büyüktür. Bir takım sorular sorulur ve bu soruların tümüne evet deniyorsa onay ve rıza alınmış demektir.

GÖRÜŞÜLECEK KİŞİLERİN SEÇİMİ:

- Örneklem seçim biçimi büyüklüğü açısından daima önemli bir araştırma adımı olarak tartışılmıştır.
- Nasıl seçileceğinin yanı sıra örneklem ile ilgili bir diğer konu da büyüklüğüdür.
- Örneklem büyüklüğü istatistiksel çıkarsamalara dayanan nicel araştırmalar için önemli bir öğedir.
- Nitel araştırma yaparken örneklemin büyüklüğünden çok dikkat edilmesi gereken ölçüt amaca uygun bilgiyi ortaya çıkaracak tekniklere yoğunlaşmaktır.

ÖRNEKLEM

- Amaçsal örneklem
- Kartopu örnekleme

ANALİZ

- Açık Kodlama
- Eksen Kodlaması
- Kategori ve Temalar Oluşturma

SON SÖZ

- Niteliksel araştırmalar yapmanız dileğimle.....